

I FEMTE FRU TSOS PALATS. PLATS, STRATEGI OCH RELATIONER I CHANGSHA KFUK, 1917–1927

MALIN GREGERSEN

Changsha KFUK (Kristliga Föreningen av Unga Kvinnor) grundades 1919. Två år tidigare hade den svenska sekreterarmissionären Ingeborg Wikander påbörjat arbetet för att väcka intresse för den kristna tron bland stadens kvinnor. Hon följdes snart av flera utländska och kinesiska krafter i arbetet, och verksamheten knöts till en plats, Tso-familjens bostadsområde. Denna artikel tecknar Changsha KFUK:s bakgrundshistoria och utforskar relationerna som uppstod först i ”Tso-palatset” och sedan i tempelområdet dit man senare flyttade. Tre av dessa personliga relationer ges särskild uppmärksamhet i analysen. Genom att fokusera på människor och deras strategier i mötet med andra liksom platserna på vilka dessa möten uppstod, syftar denna artikel till att belysa förhållandet mellan människors möten och plats inom kristen mission. Artikeln argumenterar för att vi genom att se samverkan mellan dessa kan få en djupare förståelse för hur missionsarbetets vardagliga möten och relationer påverkade verksamhetens utformning och utveckling.

NYCKELORD: KFUK, protestantisk mission, Kina, plats, möten, relationer

INLEDNING¹

Jag är så glad i Changsha och mitt lilla nya rike här, så det kan jag inte säga ens! Våren var svår, men det man lidit för, älskar man ju bara så mycket mera. Och så är jag så hjärtans glad att vara åter här bland mina kära, kära kinesiska vänner, vårt arbete och förhoppningar ...²

Det är den svenska KFUK-sekreteraren (Kristliga Föreningen av Unga Kvinnor) Ingeborg Wikander som håller i pennan. Året var 1919, och Ingeborg har just återkommit till Changsha från sommarens bergsvistelse. Hennes ”lilla nya rike” var en del av familjen Tsos³ bostadsområde i den centralkinesiska Hunanprovinsens huvudstad Changsha, där snart en lokal gren av det kinesiska KFUK skulle invigas. Wikander kom till Changsha som sekreteraremissionär⁴ 1917, efter ett drygt år i Kina. Under två år byggde hon sedan upp den kristet präglade verksamheten från grunden, en verksamhet som skulle komma att bestå av framför allt kurser, möten och hjälparbete. Men det var långt ifrån något eget litet rike hon levde i; att starta upp detta arbete på en ny plats och i ett nytt land krävde många människors gemensamma ansträngningar. Från tiden för Wikanders ankomst till Changsha navigerade hon genom olika sociala sammanhang och fann snart vägen till Tso-familjens stora huskomplex, där hon fick möjlighet att hyra hem och lokaler. Människor hon mötte under vägen kom att spela olika roller för uppbyggandet – några mer perifera, andra i högsta grad centrala och oundgängliga. En del kom att bli nära vänner och kollegor till henne och till andra i organisationen.

I den här artikeln fokuserar jag på Changsha KFUK:s tillkomstshistoria och tar fasta på relationerna som utvecklades mellan några av de människor som byggde upp arbetet och på platsen där de uppstod, först i Tso-familjens palats och sen i det tempelområde dit man flyttade när verksamheten växt ur de gamla lokalerna. I tre exempel på personliga relationer mellan kvinnorna i Tso-palatset fördjupas sedan analysen. Genom att analysera människor och deras strategier i mötet med andra liksom platserna på vilka dessa möten uppstod, syftar denna artikel till

att belysa förhållandet mellan människors möten och plats inom kristen mission.

Plats är således ett centralt begrepp i analysen och förstås med hjälp av kulturgeografen Tim Cresswell (2004: 7, 12) som en kombination av lokalitet och föreställning, som meningsförsedda rum. Genom analysens fokus på förhållandet mellan plats och relationer vill jag lyfta fram plats som något som skapas och upprätthålls i mänskliga möten (jfr Cresswell 2004: 39). Det innebär att jag ser människorna som förhåller sig till platsen som delaktiga i denna process, och att deras inbördes förhållanden därför betraktas även utifrån ett maktperspektiv (Cresswell 2004: 12; Pratt 2008: 7). Kristna missionsmiljöer har varit platser där människor av olika nationell, religiös och social bakgrund mötts, och har därmed präglats av föränderliga hierarkier och förhandling om tolkningsföreträde och inflytande (Becker 2015; Cox 2015; Grimshaw och May 2010). Kristna missionärer, som sökt sig dit med ett kall och en vilja att påverka andra människors omvärldsförståelse, personliga tro och vardagsliv, har där mött andra som sökt sig till dit för att exempelvis ta del av församlingsgemenskap, utbildning, skydd eller vård. Platsen för dessa möten kunde vara en missionsstation, missionsorganisationernas institutionella centrum, eller någon annan missionspräglad miljö som en missionsskola eller ett sjukhus – eller i detta fall ett KFUK-område.

Den här artikeln är kronologiskt uppbyggd och utgår ifrån Changsha KFUK under dess första decennium, från dess att Wikander anlände till Changsha 1917, tills hon lämnade staden för gott 1927. KFUK-verksamheten i Changsha har ägnats ett visst utrymme i tidigare forskning, men dessa framställningar är behäftade med en hel del felaktiga eller förenklade antaganden.⁵ Föreliggande studie bidrar därför till en mer nyanserad berättelse om Changsha KFUK genom ett rikhaltigt källmaterial från i första hand svenska arkiv. Materialet består framför allt av personliga brev och rundbrev, liksom böcker och artiklar i tidskrifterna *Missionstidning* och *Sveriges K.F.U.K.* författade av Ingeborg Wikander, samt i viss mån även av hennes svenska kollega Ruth Nathorst. Utöver detta finns ett stort organisatoriskt material att tillgå, liksom

spridda artiklar i andra tidskrifter. Källmaterialet utgör en nyckel till hur de berättelser som finns att tillgå om Changsha KFUK kan tolkas eftersom de utgjorde missionärernas kanske viktigaste förbindelselänk till familj, vänner och organisation. De skapade förutsättningar för att upprätthålla socialt såväl som ekonomiskt stöd i arbetet (Sarja 2002: 30–32; Mikaelsson 2000: 95). Särskilt kan skillnaden mellan å ena sidan offentliga eller halvoffentliga och å andra sidan mer privata texter framhållas. Artiklar och rundbrev var skrivna för att läsas av många, för att rapportera om arbetet och uppmuntra till fortsatt stöd. I de privata breven kunde missionärerna däremot få utlopp för frustrationer, vädra konflikter och dela med sig av mer privata funderingar (jfr Gregersen 2010: 39–42).

DEL 1: CHANGSHA KFUK

ANKOMST

Den 34-åriga Ingeborg Wikander anlände till Shanghai i mars 1916 för att börja sitt arbete inom kinesiska KFUK (Wikander 1922b: 10, 25). KFUK hade då funnits i Kina sedan slutet av 1800-talet och på andra håll i världen sedan mitten av 1800-talet. Precis som sin manliga motsvarighet, KFUM (Kristliga Föreningen av Unga Män eller Young Men's Christian Association på engelska), var det en interdenominational kristen rörelse som strävade efter att levandegöra kristen tro bland unga (Drucker 1979: 423). Utländska sekreterare sändes till Kina som sekreterarmissionärer i samarbete med hemländernas KFUK-föreningar eller andra missionsorganisationer. Verksamheten hade som ett av sina mål att forma framtida kristna kvinnliga ledare, och man riktade sig framför allt till kvinnliga studenter och kvinnor ur städernas övre skikt med kursverksamhet, möten och tejudningar. Men föreningen arbetade också bland många andra grupper, bland annat för att förbättra levnadsvillkoren hos fabriksarbeterskor och fattiga kvinnor och barn (Boyd 1986: 61f; Drucker 1979: 423–433; Horjen 1919: 4–11).⁶ Verksamhetstyperna innebar att KFUK fick ta emot en del kritik från missionshåll

för att vara alltför populistisk och för att låta kristendomen komma alltför mycket i bakgrunden.⁷ Samtidigt var KFUK, trots att den amerikanska dominansen var stor, i större utsträckning än många av kyrkmissionerna präglad av sina kinesiska medlemmar och delvis både styrd och finansierad av kinesiska kvinnor. Ledningen i Shanghai, liksom i de lokala KFUK-föreningarna runt om i landet, bestod av både kinesiska och utländska kvinnor (Druckner 1979: 423–433).

I mitten av september 1917, efter ett knappt års språkstudier i Nanjing, anlände Ingeborg Wikander till Changsha. Här skulle hon tillbringa det kommande decenniet med att bygga upp och arbeta för Changsha KFUK, en lokal gren av det nationella kinesiska KFUK (Wikander 1923a: 94f, 138f). Changsha var en livlig industristad som med sin stora hamn vid Xiangfloden och sin järnväg knöt samman Hunan-regionen med Yangtsefloden. Changsha har blivit känd som den stad där Mao Zedongs politiska karriär tog sin början och var under årtionden arena för flera politiska strider och oroligheter såväl under revolutionen 1911 som under krigsherrarnas epok (1916–1928) och det andra sino-japanska kriget (1937–1945) då staden brändes till grunden (1938). Efter Boxarupproret (1899–1901) hade staden, som länge varit känd bland missionärer för sin främlingsfientlighet, börjat tillåta utländsk närvaro. Flera olika utländska missionsorganisationer och företag lockades då dit; bland dem Yale-in-China som kom att etablera ett stort sjukhus och en högskola utanför stadsportarna (Fairbank och Goldman 2006; Reed 1916; Garner 2003; Gibbard 1998: 167–172).

Det Norske Misjonsselskap sällade sig till skaran utländska missioner, och deras ankomst var del av en större rörelse av norska handelsmän och missionärer som sökte sig till Kina under decennierna runt sekelskiftet 1900 (Brautaset 2014; Hestad Skeie 2014; Bugge 1949: 202f). Norrmän fanns också representerade i stadens KFUM som grundades 1912 av Sten Bugge och Nicolai Kiær (Areklett 2008: 62–64). I början av 1920-talet kom även Svenska kyrkans mission dit (Österlin 2005: 245ff). Under sin första period i staden bodde Wikander med den presbyterianska missionären Anna Morton och ett par andra lärarinnor på deras missionsområde norr om stadsportarna.⁸ Redan från början fick

hon således viktig hjälp av både dem hon bodde med och norrmännen i staden att komma i kontakt med missionärer, kinesiska kristna och kvinnor som kunde vara intresserade av hennes arbete.⁹

Till våren 1918 fick Wikander sällskap av ytterligare en svensk sekreterare. Ruth Nathorst var, liksom den kvinnliga gymnastikdirektören Willy Stenfelt som anlände ett par år senare, utsänd av Svenska kyrkans mission för att arbeta för KFUK i Kina. För att komma i kontakt med kinesiska kvinnor hade Wikander börjat undervisa i engelska och på så vis lärt känna ett par unga fruar. Den ena av dem presenterade Wikander för sin faster, en av kvinnorna i den stora Tso-familjens bostadsområde i staden. De som bebodde familjegården i Changsha var släktingar till general Tso Tsung-Tang, en tidigare guvernör och hertig som gjort sig ett namn genom sina insatser under det inbördeskrig som fått namnet Taipingupproret (1850–1864) (Wikander 1922a, 1922b, 1923a). Inga i Tso-familjen var kristna och intresset för att hysa de utländska sekreterarmissionärerna kan främst sökas i det skydd som utlänningar, genom sina extraterritoriella rättigheter, gav i orostider (Cassel 2010: 437–66; Wang 2005). På grund av den politiska oron befann sig delar av den stora familjen i Shanghai och på landsbygden. Det gjorde att det fanns gott om utrymme på området, och en svensk flagga vid porten kunde hålla både plundrare och soldater på behörigt avstånd och gav beskydd från myndigheterna (se vidare Gregersen 2015). Så föll det sig att Wikander och Nathorst slog ned sina bopålar här, i huset tillhörande tre av general Tsos släktgrenar. I samma hus bodde Femte Tso T'ai T'ai (kallad T'ai T'ai eftersom hon var en gift kvinna), änka efter den femte av generalens sonsöner och en blivande centralfigur i Changsha KFUK (Wikander 1922b: 138ff).

I FEMTE FRU TSOS PALATS

Den flaggbeklädda porten mot gatan ledde in till ett stort område med byggnader och gårdar. Rummen de hyrde var stora och låg i ett av bostadshusen, ett i ”utländsk stil a la Shanghai” byggt tegelhus. Där fanns sovrum och studierum för sekreterarna, liksom mottagningsrum, kök

och en rad andra rum. Hemmet var utrustat med såväl glasfönster som elektriskt ljus och en öppen veranda med blommande buskar och träd utanför. Snart fick de även hyra ett litet hus strax bredvid för sin verksamhet och så småningom även en större lokal på Tso-området.¹⁰

I sina skildringar etablerade Wikander ”Tso-palatset” som fysiskt rum samtidigt som hon förankrade platsen bakåt i tid, genom Tso-familjens förflutna, och i en framtida gärning, genom planerna för KFUK-verksamheten. På så sätt försåg hon platsen – och deras arbete där – med både autenticitet och legitimitet. Tso-palatset i sig bestod också av flera platser; bostäder, lokaler för verksamhet och öppna platser. Var och en av dessa rum var knutna till aktiviteter och möten, och den rumsliga tillhörigheten förhandlades med utgångspunkt i sociala kategorier som kön, social status, nationalitet, profession och religionstillhörighet. Dagliga möten mellan KFUK:s stab och deras medlemmar, studenter och besökare reglerades av gemensamma riktlinjer kring hur och var man möttes. Förståelse av könsroller och segregation mellan könen i det kinesiska samhället styrde exempelvis när och var möten mellan en man och en kvinna kunde uppstå, liksom vilka kvinnor som kunde besöka en så pass offentlig plats som KFUK.

Inom ett par år fick de svenska sekreterarna ytterligare utländska kollegor, amerikanskan Maud Russel och svenskan Willy Stenfelt. 1923 anslöt även Esther Horjen från norska Sekretærmisjonen.¹¹ Vid deras sida fanns i verksamheten nu såväl kinesiska sekreterare som andra hjälparbetare och assistenter. Wikander hade fått till uppdrag att starta upp KFUK-arbetet i Hunan, och som Kinas femte stadsförening grundades KFUK-föreningen i Changsha formellt den 1 november 1919, med en styrelse bestående av tio kinesiska styrelsemedlemmar. Valet av styrelsemedlemmarna skulle i fortsättningen ske bland annat med utgångspunkt i stadens olika församlingars kvinnoarbete. Dessa olika grupper, styrelsen, sekreterarna och de olika utskotten, liksom en referensgrupp av utländska kvinnliga missionärer, utgjorde navet i den verksamhet som byggdes upp.¹²

Efterhand som Changsha KFUK blev mer etablerat, fick också verksamheten en stabilare form. Kursverksamhet lockade unga kvinnor att

lära sig allt ifrån matlagning till engelska, och genom dessa kurser försökte man få kvinnorna intresserade av att delta i bibelstudiegrupper och andakter. Utöver klasserna fanns ett inackorderingshem, och det anordnades även olika arrangemang för att väcka intresse för KFUK och för att samla in pengar, exempelvis tejudningar och årliga fester.¹³ Även den större Tso-familjen involverades och bidrog med hjälp vid olika KFUK-arrangemang, deltog i aktiviteter och bjöds in till ett årligt gemensamt julfirande.¹⁴ Platsen, Tso-familjens bostadsområde, förbands på så sätt med framtidshopp inför de olika familjemedlemmarnas ökande intresse för och acceptans av den kristna tron (Stenfelt 1923).

I TEMPELOMRÅDET

Efter några år blev utrymmet i Tso-palatset för litet och 1923 flyttade KFUK-arbetet till de rymligare omgivningarna i Tso-familjens gamla tempelträdgård, som låg vid en sidogata till en av stadens stora gator, Nordportsgatan. Själva trädgården hade man lånat för uteaktiviteter redan tidigare, men nu gjorde man upp om att hyra hela området utom själva templet och tempelgården. Att området låg betydligt mer avsides än de tidigare lokalerna såg man som en nackdel, som dock delvis lät sig uppvägas av platsens skönhet liksom dess historiska rykte. Reparationerna av de nerslitna byggnaderna pågick under våren, och man flyttade över verksamheten när de var klara. Innanför porten möttes så besökaren av gårdar, byggnader för möten, klassrum, kök, bostäder för utländska sekreterare och tjänstefolk, ett inackorderingshem, en stor hall för öppna möten, och en vacker trädgård med lusthus och paviljonger, klippor och dammar. Wikander uppfattade flytten som ett viktigt steg i föreningens historia, och såg platsen som betydelsefull för dess mognad och framtida utveckling. ”En sådan plats som vår kan icke annat än förplikta”, skriver hon i en rapport till Sverige (”Arbetet i Changsha K.F.U.K. utvidgas” 1923: 67). Att denna nya plats låg på ett kinesiskt tempelområde, uppfattades som symboliskt betydelsefullt. Det blev för dem betydelsefullt att ersätta den ”gamla” religionen och de ”gamla” sederna med nya emancipatoriska och kristna praktiker.

Flytten från Tso-palatset till tempelområdet innebar att KFUK flyttade från en fysisk lokalitet till en annan, men genom att den tog med sig betydelsebärande element kunde platsen uppfattas som delvis densamma. Uppfattningen av platsen var emellertid inte bara ett kontinuum. När en del av Tso-familjens övriga grenar återvände från Shanghai under hösten 1920, förändrades upplevelsen av platsen för KFUK-medarbetarna. Ingeborg Wikander skriver då hem om hur de som återvänt spenderade dagarna med fest och spel, att det numera var både bråkigt och livligt, och uttrycker sorg över förändringarna på området ("Meddelande från fröken Wikander" 1920). Wikanders text markerar ett brott; familjen i Tso-palatset var inte längre helt densamma. Men även om flytten ett par år senare bröt den vardagliga och fysiska närheten till den större Tso-familjen, som blivit en konsekvens av att man vistades på samma plats, upprätthölls kontakten mellan sekreterarna och flera av familjemedlemmarna under lång tid framöver (t.ex. Wikander 1927c).

Flytten från Tso-palatset till tempelområdet sammanföll också med förändringar i sammansättningen av de utländska sekreterarna. Till att börja med bodde de utländska sekreterarna kvar i Tso-palatset, men på grund av politiska oroligheter under sommar och tidig höst 1923 valde Wikander att flytta över till tempelområdet i september. Nästkommande sommar bestämdes att Stenfelt (Nathorst och Russell var då på hemresa) skulle flytta över till Svenska kyrkans mission och Horjen komma till tempelområdet för att bo på studenthemmet där och dela hushåll med Wikander.¹⁵ Efter bara ett år, 1925, valde dock Horjen att flytta från området till en av familjerna på den svenska missionens område.¹⁶ Det var då bara Wikander av de utländska sekreterarna som bodde kvar på KFUK-området, i "Tornet" som hon kallade det. Alla de olika boendelösningarna vittnar om de nära relationer som existerade mellan de svenska och norska missionärerna i Changsha och betydelsen man la vid en skandinavisk gemenskap. Men de visar också hur den fysiska närheten mellan de utländska sekreterarna luckrades upp i och med upplösningen av det gamla hemmet.

Under mitten av tjugotalet kom en ny typ av arbete i allt större fokus för skildringarna från Changsha KFUK. En grupp män i staden hade

initierat ett stort stödprojekt för stadens fattiga, och Wikander och Tso T'ai T'ai blev särskilt engagerade i arbetet för att förändra de rådande förhållanden på de olika fattigvårdsinrättningarna. Styrelsen för *Hunans Centralförening för Fattigvård* uppskattade engagemanget, och i april 1925 bjöds KFUK som första kvinnor att bli del av föreningen. I detta arbete knöts tiggarhuset och tempelträdgården samman genom att människorna förflyttades från den ena platsen till den andra: Sekreterare och studenter engagerade sig i olika typer av arrangemang i tiggarhusen, man anordnade också utflykter då barnen togs till tempelträdgården för att leka, och man bjöd återkommande på julfest (Wikander 1923b; "Arbetet i Changsha K.F.U.K. utvidgas" 1923: 67f; "Något från det sociala arbetet i Changsha K.F.U.K." 1925; Wikander 1925). Wikander skriver hur lärarinnan på tiggarhuset berättat att "K.F.U.K. står för dem [barnen] som ett verkligt paradiset, och de tiggas ofta om att få komma dit".¹⁷ Här belyses den symboliska betydelsen av platsen, både i sekreterarnas eget arbete och i relationen till hemlandets läsare.

I samband med renoveringen av de nya KFUK-lokalerna tog man även hjälp av arbetskraft från det manliga tiggarhuset och några män och kvinnor anställdes mer långsiktigt som tjänstefolk inom KFUK ("Arbetet i Changsha K.F.U.K. utvidgas" 1923: 67f). Detta är ytterligare ett exempel på en rumsligt förankrad satsning där människor från en annan plats i staden "bjuds in" i tempelträdgården med förhoppningen att vistelsen där ska förändra dem. I kombinationen av billig arbetskraft, önskan att ge dem en drägligare vardag och viljan att introducera kristendomen för dem ryms i detta tilltag både ekonomiska, sociala och evangeliska strategier. Men tempelområdets paradisiska symbolladdning vilade också på en uppfattning om platsens avskildhet. Murarna runt området markerade både ett skydd för intrång och en exkludering av alla som inte bjudits in på KFUK:s villkor.

Som redan omnämnts, präglades den undersökta perioden (1917–1927) av våld och politisk oro. KFUK-verksamheten i Changsha kom därför i hög grad att påverkas av detta, bland annat genom att många människor under orostider stod i behov av skydd och vård – människor från landsbygden som flydde undan osäkra förhållanden, sårade och

sjuka soldater och stadens befolkning. Missionsplatserna fungerade i dessa lägen som säkerhetszoner, där många sökte skydd (se t.ex. Wikander 1924). Den vardagliga verksamhetens möten påverkades därför inte bara genom att KFUK-området i perioder användes för att härbärgera flyktingar och sjuka, men också genom att osäkra förhållanden inverkar på hur många som vågade eller kunde besöka klasserna och mötena, eller bodde i KFUK:s inackorderingshem (se även Gregersen 2015).

Samtidigt kom även missionärerna själva att bli utsatta när oron tog sig främlingsfientliga uttryck. 1920-talets Kina präglades av en växande anti-imperialistisk nationalism och ökad självmedvetenhet, en rörelse som ökade i styrka från mitten av decenniet. Främlingsfientligheten var en viktig del av de strider och oroligheter som följde den Norra expeditionen och Kuomintang och kommunisternas kamp om makten (Fairbank och Goldman 2006: 282ff). Det innebar att läget i Changsha under 1926–1927 blev hotande för både utlänningar och de kineser som uppfattades stå under utländskt inflytande, framför allt de kristna. Under vintern tvingades fler och fler av de kristna skolorna och sjukhusen i provinsen att slå igen, och under våren 1927 ansågs det ohållbart för de utländska missionärerna att stanna kvar i Hunan eftersom de genom sin utländska närvaro riskerade att provocerade till våld och angrepp mot de kinesiska kristna. De två kvarvarande sekreterarna Wikander och Horjen lämnade därför, liksom de allra flesta av provinsens missionärer, sina poster under våren (se vidare Gregersen 2015). Changsha KFUK:s lokaler annekterades av kommunisterna och verksamheten upphörde, men kunde öppnas igen senare under året under kinesisk ledning (Wikander 1927a, 1927b).

DEL 2: DE PERSONLIGA RELATIONERNA

NGAO CHÜ

Att de utländska sekreterarna skulle dela hem innanför Tso-palatsets murar var en självklarhet. Men vid inflyttningen till det nya residenset

funderade Wikander kring hur hon skulle ordna det för den unga kinesiska Ngao Chü, som hon lärt känna under tiden vid den presbyterianska missionen och vars hjälp hon behövde. Skulle hon låta Chü flytta in i det gemensamma hemmet?

Jag tänkte över saken. Det är nu icke det vanliga att göra så i Kina. Skillnaden i ras och övriga förhållanden anses vara för stor, för att man lämpligen skall kunna dela samma hem. Men hade vi ej kommit hit för att slå broar mellan människor av olika raser, för att vinna en väg in till hjärtan med Kristi evangelium! Då borde det väl kunna gå att dela hem också med dem man ville arbeta för och bland. Då blev Ngao Chü min första kamrat i vårt nya hem i Changsha (Wikander 1922b: 186).

Citatet är intressant eftersom det visar på både skillnadsskapande och på överbryggande av gränser. För de svenska läsarna var detta att dela hem med en kinesiska som dessutom inte var kristen, något främmande. Hemmet hade dessutom en viktig betydelse som privat rum och agerade sammanbindande för den lilla familjen, som Chü således skulle komma att bli en del av (jfr Edling 1996). Samtidigt kunde missionärshemmet också fungera som en modell eller förebild, och i citatet antyds båda dessa idéer (Gregersen 2010: 166–171). Motiveringen drogs ur uppdraget – det gränsöverskridande. Samtidigt var Chü enligt Wikander av precis en sådan bakgrund som KFUK strävade efter att inkludera i sitt arbete; hon kom från en välansedd Hunansläkt, och hennes farbror var före detta premiärminister. Hon hade växt upp i Shanghai, hade gått i en framstående högre missionsflickskola och hade både social förmåga och kontakter. Wikander berättade också hur hon kom att bli till stor hjälp i det nya hemmet, bland annat genom att överbrygga kulturskillnader och föregripa potentiella missförstånd (Wikander 1920: 113, 1922b: 241–243). Denna ambivalenta glidning mellan å ena sidan skillnadsskapande kategorier som ras och kulturell skillnad och å andra sidan ett kristet budskap om jämlikhet och humanism, var inte en ovanlig hållning inom tidens kristna mission (Nielssen, Okkenhaug och Skeie 2011: 9).

I relationen mellan Chü och Wikander tvinnades känslomässiga band, personlig utveckling och missionsstrategi samman, och konsekvenserna av deras möte och samboende var en förutsättning för att både KFUK och deras egna liv utvecklades på det sätt de gjorde. Vänskapen växte sig starkare; de levde och arbetade tillsammans, Wikander undervisade Chü i tyska och Chü Wikander i kinesiska. När Chü under 1919 blev sjuk och behövde sanatorievård följde Wikander med henne till Kuling, den semesterort i Lushanbergen där många missionärer samlades på somrarna.¹⁸ För Wikander var vänskapen med Chü viktig, och hon beskriver hur Chü kom till Changsha och in i hennes liv när hon var vilsen och ensam, hur hon följde med till det nya hemmet och hur både Wikander och Nathorst blev alltmer fästade vid henne. De bådas engagemang för Chü märks bland annat i skildringarna av oro och praktiska bestyr som följde under Chüs sjukdom. Ngao Chü kom också ganska snart att bli kristen, hon döptes 1919 och 1921 blev hon den andra kinesiska sekreteraren i Changsha KFUK, vilket blev en källa till mycket glädje i breven hem. Efter sin tid som sekreterare studerade hon vid Ginling college i Nanjing, samma skola som Wikander själv bott på när hon studerade i staden några år tidigare. Chü kom även att arbeta för den kristna studentrörelsen i Kina.¹⁹

FEMTE FRU TSO

Den som framstår som den långsiktigt mest betydelsefulla personen för Wikander och för Changsha KFUK var femte fru Tso själv:

Kongfutse har talat många ord om vad en rätt ädling är. Ingen, jag mött i Kina, har bättre för mig uppenbarat, vilken rikedom, som ligger i detta människoideal, än Femte fru Tso, den ledande personligheten inom vår gren av Tsofamiljen. Hon har blivit en personlig vän, vars fina, hänsynsfulla väsen och varma, kärleksfulla hjärta givit oss mycket att tänka på (Wikander 1922b: 247).

Även Nathorst beundrade henne och förkunnade att ”hon är sannerligen

en Guds stora gåva till Changsha K.F.U.K.” (Nathorst 1921a: 142). De var slående överens, hon var en enastående kvinna, ovärderlig både i arbetet och som vän. Men – hon var inte kristen. Deras förhoppningar att hon skulle bli det dolde de inte och de skrev ofta om tecken på Tso T'ai T'ais växande intresse för kristendomen. Efter hand blev hon också mer och mer involverad i arbetet och tog större och större ansvar för verksamheten; att hon inte tog steget fullt ut förklarades vara av familjeskäl.²⁰

Det fanns ömsesidiga vinster i relationen mellan de utländska kvinnorna och Tso. Wikander fick tillgång till ett oerhört betydelsefullt nätverk bland Changshas kvinnoelit, och hennes texter vittnar om en stor respekt och tacksamhet inför Tsos arbete, men också inför hennes sociala förmågor, kontaktnät och status. I Tso såg Wikander också möjligheten att vinna en inflytelserik och bildad kvinna för Kristus. Familjen Tso fick genom KFUK ett betydelsefullt skydd för egendomen genom de särskilda rättigheter som tillföll utlänningarna, men av Tsos engagemang att döma tilltalades hon också av organisationsidén bakom KFUK och arbetet för kvinnors bildning. Samtidigt kan man också tydligt se den personliga vänskapens emotionella aspekter (Wikander 1920: 112). I privata brev till vännerna Märta André och Emilia Fogelklou skriver Wikander återkommande om både fysisk och emotionell närhet dem emellan.²¹ De delade både vardag, större begivenheter och resor med varandra.²² Den fysiska närheten i Tso-palatset gjorde det möjligt för vänskapen att utvecklas och växa sig så pass stark att närheten fortsatte även efter det att Wikander flyttat från palatset till tempelområdet. De träffades ofta och arbetade tillsammans och när Wikander var hemma i Sverige brevväxlade de med varandra (Wikander 1922a: 2f).

RUTH NATHORST

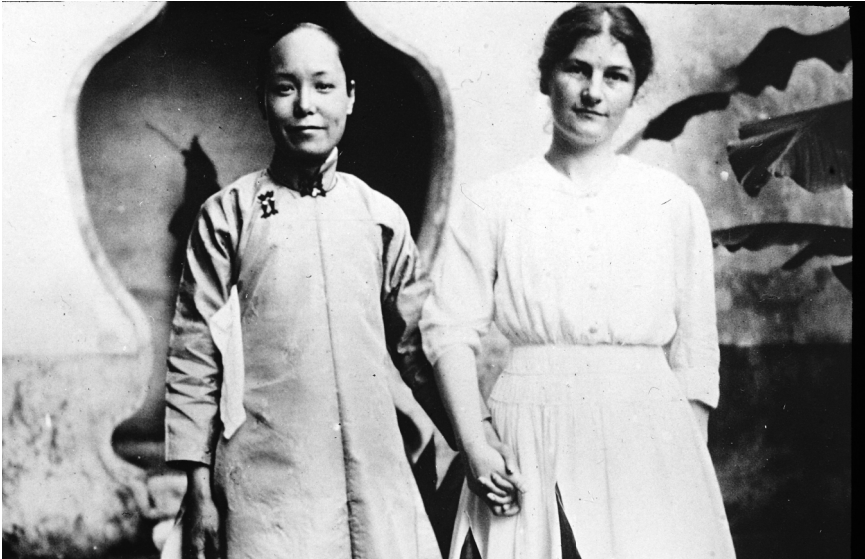
När Ruth Nathorst kom till Changsha 1917 var hon efterlängtd av Wikander, och de började genast leta efter ett gemensamt hem och en plats för den framtida verksamheten. I texterna från den första tiden berättar Wikander om gemensamma aktiviteter och händelser de upplevt till-

sammans, och Nathorst skriver uppskattande att Sverige hade fått en ledande och framstående representant i Wikander (Nathorst 1919b: 283). Men den intimitet och framhållandet av nära vänskap och syster-skap som framstår som ett särdrag i många av Wikanders texter lyser med sin frånvaro i texterna om hennes svenska kollega.

Det förekom nämligen ganska starka slitningar inom den lilla gruppen utländska sekreterare. Samarbetet med Nathorst, vars anländande till Changsha Wikander sett fram emot med sådan glädje, hade redan efter någon tid börjat skava, och den totala brytningen var ett faktum någon gång under 1921–1922.²³ I korrespondensen mellan kvinnorna och mottagare i hemlandet finns bådas perspektiv på konflikten representerade, och det förefaller ha föregått ett intrikat spel för att kontrollera sammansättningen av den lilla gruppen av kvinnor som levde och arbetade tillsammans. Mottagarna fick från Nathorst höra om Wikanders intrigerande och manipulerande för att nå sina syften.²⁴ Wikander å sin sida skrev om Nathorsts svaga hälsa och om hennes önskemål rörande arbetet och framtiden. Redan 1919 berättade Wikander för sin vän Fogelklou att hon var orolig för kollegans tillstånd.²⁵ I ett brev till Gustaf Österlin 1922 förklarar hon: ”Jag vet bara, att hon och jag absolut inte passa att arbeta samman, och att jag alldeles säkert vill undvika, att det upprepas. Jag orkar det inte, varken fysiskt eller psykiskt.”²⁶ Delvis som konsekvens av denna konflikt övergick Nathorst vid återkomsten till Kina till att stå direkt under den svenska missionen och arbeta på norska missionens skola i Yiyang, medan Wikander stod kvar som drivande kraft i KFUK-arbetet (Österlin 2005: 272). Samtidigt var behovet av att framhålla vänskapens existens stark även i detta exempel, och Wikander underströk flera gånger efteråt hur deras relation åter blivit bra vid hennes återkomst till Kina.²⁷

TRE MÖTEN

För Wikander utgjorde Nathorst inledningsvis svaret på hennes önskemål om en svensk kollega att dela ansvaret med. Men snarare än att binda de två kvinnorna samman i det gemensamma hushållet i Tso-pa-

Tso T'ai T'ai och Ingeborg Wikander. Foto: Ruth Nathorst. Bilden är hämtad från Svenska kyrkans arkiv i Uppsala.

latset, såsom blev fallet i relationerna till Ngao Chü och Tso T'ai T'ai, förstärktes avståndet mellan dem. I ett brev till Fogelklou resonerar Wikander kring hemmet i Tso-palatset och om sammansättningen kvinnor: "Men en brokig o underlig samling blir det som helhet. Och ofta tycker jag det är ett misstag att söka bilda 'ett hem' eller en 'familj' med så heterogena element, som av sig själva aldrig skulle valt att bilda hem tillsammans."²⁸ Hemmet som plats var behäftad med föreställningar som rörde både familjeliv och missionsstrategier och inom KFUK, liksom i många andra protestantiska missioner förutsattes missionärerna att dela hushåll med varandra. De hem- och vänskapsidealerna som var knutna både till det gemensamma hushållet som plats och till den gemensamma verksamheten i Tso-palatset skapade förväntningar på alla involverade. Rollerna som vänner, familjemedlemmar och kollegor förutsattes flyta in i varandra, och den rumsliga gemenskapen gav förutsättningar för att de nära relationerna skulle upprätthållas.

I konstellationen Wikander-Nathorst ser vi hur platsen utgjorde ett hinder både för arbete och personlig hälsa. I framställningen av relationerna mellan svenskorna å ena sidan och Chü och Tso, som också inkluderades i denna gemenskap, å den andra, ser vi däremot tydliga spår av den intimitet och hierarki som låg i hemmets och familjens metaforik. Wikander talade om sin relation till Chü i termer både av moder – barn och systerskap, och om relationen till Tso som en syster.²⁹ Familjemetasforikens starka närvaro inom kristen mission är väldokumenterad (Thomas 1992; Allen och Haggis 2013; Semple 2013), och särskilt moderskapsmetaforen, där modern övervakar och fostrar sina barn, har haft stor genomslagskraft bland kvinnliga ogifta missionärer (Lutkehaus 1999). För Wikanders del bar hennes önskan att fostra Chü till mognad spår av både personlig omtanke och missionsstrategi, och i denna önskan legitimerade hon närheten till och sina ansträngningar för Chü under dennes sjukdom både organisatoriskt och personligt. Hennes sätt att omtala syskonskapet med Tso underströk deras ömsesidiga beroende och kärlek, men samtidigt intog Wikander en tydlig ”storasysterposition” i det att hon ville visa Tso på både kvinnoemancipation och kristen tro.

Även om Wikander månade om att framhålla närheten och kärleksfullheten i deras vänskaper, påminner hennes användande av familjemetasforer också om maktförhållandet i dessa relationer. I de olika texterna ger Wikander och andra en unik inblick i vardagsliv och människoöden som annars inte lämnat några mer kvalitativa källor efter sig. Men till skillnad från Nathorsts och Wikanders röster i sina respektive korrespondenser, återfinns de båda kinesiskornas egna röster inte på något annat sätt än indirekt, genom den filtrering som Wikander och hennes kollegor återgivit dem genom. Källmaterialets medierade inblick i de relationer och möten som uppstod inom ramarna för missionsmiljön innebär därför att vår förståelse framför allt handlar om de representerade platsernas och relationernas berättelse.

Även Wikanders och Nathorsts kamp om tolkningsföreträde är en viktig påminnelse om att texterna är enskilda personers representationer av det som hänt, och att man i dem kan läsa ut visst, medan annat förblir

fördolt så länge det inte kan brytas mot andra utsagor. Det pekar också mot genrens utmaningar; vem som skriver och graden av offentlighet i texten påverkar vilken bild av relationen och vilken förståelse av plats som ges utrymme (Mikaelsson 2000: 92f; Skeie 2008; Johnston 2003). I materialet tydliggörs de undersökta relationernas olika karaktär, men ytterligare en relation löper genom hela texten; författarnas strategier i förhållandet till texternas mottagare var en central faktor för hur plats och relationer formulerades. Vi kan således aldrig läsa berättelserna om missionärsmiljöernas möten utan att också ta i beaktande vilken roll dessa berättelser spelade för sina respektive läsare.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Både Karina Hestad Skeie (2003) och Ingie Hovland (2013) har i sin forskning uppmärksammat hur missionsstationen som plats formades i mötet mellan det fysiska rummet, missionärerna, missionsorganisation och lokalsamfund. Hovland visar förtjänstfullt hur platsen knyts samman med kristen praktik och mänskliga möten och poängterar att missionsstationen var en plats som varken var missionsorganisationens värld eller det omgivande samhällets värld, utan något som skapades av dessa två tillsammans (Hovland 2013: 125f). Föreliggande artikel kan ses som ett bidrag till denna diskussion. Changsha KFUK var en plats där människor från flera olika sammanhang möttes, levde och arbetade tillsammans. Genomgången av Changsha KFUK:s tillkomstshistoria med fokus på platsen och de möten som uppstod på platsen har visat hur nära sammanbundna dessa var. Den kinesiska lokaliteten och familjehistorien, de fysiska byggnadernas möjligheter och begränsningar, den transnationella samlingen av kvinnor av olika nationell, social och religiös bakgrund visar alla på hur framväxten av platsen och relationerna samverkade. De ofta motstridiga strategier, organisatoriska och personliga, som Nathorst, Wikander, Tso och Chü förde med sig in i relationerna både samverkade och motverkades av deras förståelse av platsen.

Samtidigt påverkades förståelsen av platsen i relationernas framväxt. Deras olika föreställningar knutna till religion, ras, nation, kön,

profession och social status bidrog till utformandet av platserna, vem som ansågs tillhörig och vem som exkluderades. Gränserna som avskilde platserna från sin omgivning var därför inte bara materiella, utan också i högsta grad relationella och sociala. Samtidigt föreslår geografen Doreen Massey i sin text ”A Global Sense of Place” (1994: 154) att platser är gränslösa såtillvida att de är ”articulated moments in networks of social relations and understandings, but where a large proportion of those relations, experiences and understandings are constructed on a far larger scale than [...] the place itself”. Även om jag menar att gränserna var betydelsefulla för uppfattningen om platsen, så bekräftar Massey här något som var påtagligt i missionsmiljöer som Changsha KFUK, nämligen att de formades av och knöt samman människor såväl i det lokala som i det globala.

NOTER

1. Jag vill särskilt tacka Camilla Brautaset, Magnus Olofsson och DIN:s anonyma granskare för värdefulla kommentarer och förslag. Projektet är finansierat av Norges Forskningsråd (projektnummer 205553).
2. Brev från Ingeborg Wikander till Hildur Mellin, Bil 2, Brev 1 (ur privat brev till H.M.), KFUK, Svenska Riksarkivet (RA). Hildur Mellin var förbundsordförande för Sveriges KFUK och Wikanders kontaktperson i Sverige.
3. Jag har valt att konsekvent följa källornas transkribering av kinesiska namn.
4. KFUK hade avlönade sekreterare som arbetade för att sprida bildning och kristen tro bland kvinnor. När sekreterarna skickades till ickekristna länder blev deras roll som sekreterare mer lika missionärens, och de kallades ofta sekreterarmissionärer (se exempelvis Areklett 2008; ”Sekreteraremissionen i Kina” 1921).
5. I Garners (2003) biografi om Maud Russell är missförstånden särskilt rörande kronologi och fysiska förhållanden så stora att framställningen blir svårbegriplig. Samtidigt ger den en värdefull inblick i Russells roll i arbetet. I Shis (2013) avhandling om genus och filantropi i Kina, får Tso T'ai T'ai agera ett av hennes exempel. Framställning är dock ospecifik och delvis felaktig och lutar sig bland annat på Garner och på en intervju med Russell från 1976, men saknar nödvändiga källkritiska reflektioner kring dessa hägkomster. Österlin (2005) och Areklett (2008) ger båda värdefull överblick och inblickar i KFUK-arbetet men innehåller även vissa felaktiga upplysningar rörande främst namn, årtal och fysiska förhållanden för verksamheten.
6. Inflytandet från kinesiska styrelsemedlemmar och sekreterare blev succesivt större och många av de som började i KFUK fick senare ledande positioner i andra kvinnoorganisationer (Boyd 1986: 61; Drucker 1979: 427, 429; Wikander 1922b: 385).

7. Brev från Ingeborg Wikander till Hildur Mellin, 24 juli 1924, KFUK, RA; Drucker 1979: 430.
8. Rundbrev från Ingeborg Wikander, 26 april 1917, KFUK, RA; rundbrev från Ingeborg Wikander, 27 okt 1917, Ingeborg Wikanders Samling (IWS), Svenska kyrkans Arkiv (SKA).
9. Rundbrev från Ingeborg Wikander, 11 okt 1919, IWS, SKA.
10. Brev från Ingeborg Wikander till Märta André, 21 april 1918, IWS, SKA (citatt); brev från Ingeborg Wikander till Emilia Fogelklou, 24 okt 1918, Emilia Fogelklous samling (EFS), Kvinnohistoriska samlingarna (KHS); rundbrev från Ingeborg Wikander, nov 1918, IWS, SKA; Nathorst 1919a; Wikander 1920: 114f.
11. Ytterligare utländska sekreterare vikarierade i perioder, Alice Holmes, Winifred Jacobs och Evelyn Derry. Russell, Nathorst och Stenfelt slutade arbeta för Changsha KFUK i mitten av 20-talet. Brev från Ingeborg Wikander till Hildur Mellin, 6/1 1921, KFUK, RA; rundbrev från Ingeborg Wikander, 11 okt 1919, IWS, SKA; rundbrev från Ingeborg Wikander, 26 juni 1924, KFUK, RA. Angående de organisatoriska förhållandena för de olika svenska sekreterarna, se "Sekreterarmissionen i Kina" 1921.
12. Angående grundandet och styrelsens sammansättning, se rundbrev från Ingeborg Wikander, 11 okt 1919, IWS, SKA.
13. Information om verksamheten och de olika aktiviteterna redovisades fortlöpande i "kvartalsrapporter" i form av rundbrev som cirkulerade bland både kommitté och intresserade i hemlandet, liksom i rapporter till nationella KFUK. Se exempelvis rundbrev från Ingeborg Wikander 13 juli 1919, IWS, SKA; Ruth Nathorst, "Report from Changsha Association", 1922, och Maud Russel "Report of Changsha, Hunan", 1923, KFUK, RA.
14. Se exempelvis rundbrev från Ingeborg Wikander, nov 1918, 11 okt 1919 och 11 feb 1920, IWS, SKA; Nathorst 1920a: 115.
15. Brev från Ingeborg Wikander till Hildur Mellin, 2 okt 1923, 18 mars 1924 och 20 jan 1924, KFUK, RA.
16. Brev från Ingeborg Wikander till Hildur Mellin, 29 maj 1925, KFUK, RA.
17. "Något från det sociala arbetet i Changsha K.F.U.K" 1925: 7. Se även rundbrev från Ingeborg Wikander, jan 1924, KFUK, RA.
18. Rundbrev från Ingeborg Wikander, 11 april 1919 och 25 juni/14 juli 1919, IWS, SKA; Nathorst 1919a.
19. Rundbrev från Ingeborg Wikander, 11 april 1919, 25 juni/14 juli 1919 och 14–15 okt/1–7 nov 1923, IWS, SKA; brev från Ingeborg Wikander till Emilia Fogelklou, 3 juli 1918 och 22 feb 1919, EFS, KHS; brev från Ingeborg Wikander till Hildur Mellin, 20 maj 1918, KFUK, RA; "Nyheter från arbetet i Changsha" 1922; Wikander 1922b: 246f.
20. Se exempelvis Nathorst 1920b: 130; rundbrev från Ingeborg Wikander, 25 jun 1919, IWS, SKA; rundbrev från Ingeborg Wikander, januari 1924, KFUK, RA.
21. Brev från Ingeborg Wikander till Emilia Fogelklou, 11 mars 1920, EFS, KHS.
22. Se rundbrev från Ingeborg Wikander, 11 feb 1920 och 14–15 okt 1923, IWS, SKA och Nathorst 1921c: 179.

23. Rundbrev från Ingeborg Wikander, 26 mars 1918, IWS, SKA; Österlin 2004: 272
24. Se exempelvis brev från Gustaf Österlin till Ruth Nathorst, 13 jan 1922 och brev från Ruth Nathorst till Gustaf Österlin, 10 jan 1922, Gustaf och Ellen Österlins Samling (GÖS), Lunds universitetsbibliotek (LUB).
25. Brev från Ingeborg Wikander till Emilia Fogelklou, 17 okt 1919 och 22 feb 1922, EMF, KHS. Se även brev från Ingeborg Wikander till Märta André 25 jan 1920, IWS, SKA.
26. Brev från Ingeborg Wikander till Gustaf Österlin, 18 feb 1922, GÖS, LUB.
27. Brev från Ingeborg Wikander till Emilia Fogelklou, 23 mars 1924, EFS, KHS; rundbrev från Ingeborg Wikander, nov 1925 och 2 juli-augusti 1926, KFUK, RA.
28. Brev från Ingeborg Wikander till Emilia Fogelklou, 20 nov 1920, EFS, KHS.
29. Se exempelvis brev från Ingeborg Wikander till Emilia Fogelklou, 3 juli 1918, 17 okt 1919 och 20 nov 1920, EFS, KHS.

LITTERATUR

- Allen, Margaret och Jane Haggis 2013. "True Friends or False ? The changing nature of relationships between Indian and British missionary women in the imperial contact zone of India c 1880–1940". I: *Outskirts online journal*, vol. 28. URL: <http://www.outskirts.arts.uwa.edu.au> (2015-09-29).
- Areklett, Ingmar, och KFUK-KFUM Global 2008. *Ungdomsmisjonen : En Biografi*. Torvastad, Karten.
- Becker, Judith 2015. "Introduction". I: *European Missions in Contact Zones : Transformation Through Interaction in a (Post-)Colonial World*, red. Judith Becker. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Boyd, Nancy 1986. *Emissaries : The Overseas Work of the American YWCA 1895–1970*. The Woman's Press, New York.
- Brautaset, Camilla 2014. "Merchants and missionaries. Connecting China, Norway and beyond". I: *The Great Diversity. Trajectories of Asian Development*, red. Camilla Brautaset och Christopher M Dent. Wageningen Academic, Wageningen.
- Bugge, Sten 1949. "Det norske misjonsselskaps historie: China". I: *Det norske misjonsselskaps historie : Sør-Afrika, China, Sudan. Det norske misjonsselskaps historie i hundre år, Vol. 3*. Det Norske misjonsselskap, Stavanger.

- Cassel, Pär 2010. ”Traktaten som aldrig var och fördraget som nästan inte blev: De svensk-norsk-kinesiska förbindelserna 1847–1909”. I: *Historisk tidskrift*, vol. 130(3), s. 437–66.
- Cox, Jeffrey 2015. ”Global Christianity in the Contact Zone”. I: *European Missions in Contact Zones : Transformation Through Interaction in a (Post-)Colonial World*, red. Judith Becker. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Cresswell, Tim 2004. *Place : A Short Introduction*. Blackwell Publishing, Malden, MA.
- Drucker, Alison R 1979. ”The Role of the YWCA in the Development of the Chinese Women’s Movement, 1890–1927”. I: *Social Service Review*, vol. 53(3), s. 421–440.
- Edling, Nils 1996. *Det fosterländska hemmet : Egnahemspolitik, småbruk och hemideologi kring sekelskiftet 1900*. Carlsson, Stockholm.
- Fairbank, John King och Merle Goldman 2006. *China. A New History*. Harvard University Press, Cambridge, MA. (Första utgåvan utgiven 1992).
- Garner, Karen 2003. *Precious Fire : Maud Russell and the Chinese Revolution*. University of Massachusetts Press, Amherst.
- Gibbard, Noel 1998. *Griffith John : Apostle to Central China*. Bryntirion Press, Bridgend.
- Gregersen, Malin 2010. *Fostrande förpliktelser : Representationer av ett missionsuppdrag i Sydindien under 1900-talets första hälft*. Lunds universitet, Lund.
- Gregersen, Malin 2015. ”Protecting people in protected places. Gender, perceptions of protection, and the Scandinavian women of YWCA Changsha, China, 1917–1927”. I: *Scandinavian Journal of History*, vol. 40(3), s. 382–404.
- Grimshaw, Patricia och Andrew May 2010. ”Reappraisals of Mission History. An Introduction”. I: *Missionaries, Indigenous Peoples and Cultural Exchange*, red. Patricia Grimshaw och Andrew May. Sussex Academic Press, Eastbourne.

- Hovland, Ingie 2013. *Mission Station Christianity : Norwegian Missionaries in Colonial Natal and Zululand, Southern Africa 1850–1890*. Brill, Leiden.
- Johnston, Anna 2003. *Missionary writing and empire, 1800–1860*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lutkehaus, Nancy C 1999. "Missionary Maternalism. Gendered Images of the Holy Spirit Sisters in Colonial New Guinea". I: *Gendered Missions : Women and Men in Missionary Discourse and Practice*, red. Mary Taylor Huber och Nancy C Lutkehaus. University of Michigan, Ann Arbor.
- Massey, Doreen 1994. *Space, Place and Gender*. Polity Press, Cambridge.
- Mikaelsson, Lisbeth 2000. *Kallets ekko : Studier i misjon og selvbiografi*. Bergens universitet, Bergen.
- Nielssen, Hilde, Inger Marie Okkenhaug och Karina Hestad Skeie 2011. "Introduction". I: *Protestant Missions and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries : Unto the Ends of the World*, red. Hilde Nielssen, Inger Marie Okkenhaug och Karina Hestad Skeie. Brill, Leiden.
- Pratt, Mary Louise 2008. *Imperial Eyes : Travel Writing and Transculturation*. Routledge, New York. (Första utgåvan utgiven 1992).
- Reed, Alfred C. 1916. "Changsha and the Chinese". I: *The Scientific Monthly*, vol. 2(3), s. 239–259.
- Sarja, Karin 2002. "*Ännu en syster till Afrika*" : *Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876–1902*. Studia Missionalia Svecana, Uppsala.
- Semple, Rhonda 2013. "Christian Model, Mission Realities: The business of regularizing family in mission communities in late nineteenth-century north India". I: *Journal of Colonialism and Colonial History*, vol. 14 (1). URL: <https://muse.jhu.edu> (2015-09-29).
- Shi, Xia 2013. *Reconfiguring Traditions : Gender, Philanthropy, and Public Life in Early Twentieth-Century China*, avhandling. University of California, Irvine.

- Skeie, Karina Hestad 2003. "Building God's Kingdom". I: *Gender, Race and Religion. Nordic Missions, 1860–1940*, red. Inger Marie Okkenhaug. Studia missionalia Svecana, Uppsala.
- Skeie, Karina Hestad 2008. "Misjonsmateriale som historisk kilde". I: *Norsk tidsskrift for misjon*, nr. 2, s. 89–100.
- Skeie, Karina Hestad 2014. "The world wide missionary web. Transnational mission networks' influence on the 19th and 20th century Norwegian China missions". I: *The Great Diversity. Trajectories of Asian Development*, red. Camilla Brautaset och Christopher M Dent. Wageningen Academic, Wageningen.
- Thomas, Nicholas 1992. "Colonial Conversions: Difference, Hierarchy, and History in Early Twentieth-Century Evangelical Propaganda". I: *Comparative Studies in Society and History*, vol. 34(2), s. 366–389.
- Wang, Dong 2005. *China's Unequal Treaties : Narrating National History*. Lexington Books, Lanham, MD.
- Österlin, Lars 2005. *Korstågen till Kina : Linjer i Protestantisk Kinamission*. Sekel, Malmö.

ARKIVMATERIAL

- Uppsala, Svenska kyrkans arkiv (SKA), Ingeborg Wikanders samling (IWS), vol. II–IV.
- Stockholm, Svenska Riksarkivet (RA), KFUM-KFUK, 02: KFUK, F 5: Handlingar rörande missionen i Kina, vol. 2, 7.
- Lund, Lunds universitetsbibliotek (LUB), Gustaf och Ellen Österlins samling (GÖS)
- Göteborg, Kvinnohistoriska samlingarna (KHS), Emilia Fogelklous samling (EFS), vol. 69 B

TRYCKT KÄLLMATERIAL

- ”Arbetet i Changsha K.F.U.K. utvidgas. Ur rapport från fröken Ingeborg Wikander” 1923. I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 14, s. 66–68.
- ”Meddelande från fröken Wikander” 1920. I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 11, s. 13.
- ”Nyheter från arbetet i Changsha” 1922. I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 13(1), s. 2–4.
- ”Något från det sociala arbetet i Changsha K.F.U.K. Ur ett brev från fröken Wikander” 1925. I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 16(1), s. 5–7.
- ”Sekreteraremissionen i Kina” 1921. I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 12(9), s. 78f.
- Horjen, Esther 1919. *Sekretærmisjonen. Kort oversigt over K.F.U.M.s og K.F.U.K.s arbeide i hedningeverdenen*. Norges kristelige ungdomsforbund, Kristiania.
- Nathorst, Ruth 1919a. ”Från Changsha”. I: *Missionstidning*, vol. 44(3), s. 46f.
- Nathorst, Ruth 1919b. ”Ett arbete för kvinnan i Kina. II. Sekretærekonferensen i Sungkiang 25 jan. – 4 feb. 1919.”. I: *Missionstidning*, vol. 44(18), s. 278–283.
- Nathorst, Ruth 1920a. ”Kristliga föreningen av unga kvinnor i Changsha. Forts. fr. föreg. nr”. I: *Missionstidning*, vol. 45(7), s. 113–116.
- Nathorst, Ruth 1920c. ”Kristliga föreningen av unga kvinnor i Changsha. Forts. och slut fr. föreg. nr:”. I: *Missionstidning*, vol. 45(8), s. 126–130.
- Nathorst, Ruth 1921a. ”Från arbetet i Changshas K. F. U. K.”, I: *Missionstidning*, vol. 46(8), s. 140–144.
- Nathorst, Ruth 1921b. ”Från arbetet i Changsha K. F. U. K. II.”. I: *Missionstidning*, vol. 46(10), s. 176–182.
- Stenfelt, Willy 1923. ”Från Changsha (Ur privata brev från fröken Willy Stenfelt)”. I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 14(2), s. 11f.
- Wikander, Ingeborg 1920. ”Något om Kristliga Föreningens av Unga kvinnor verksamhet i Kina”. I: *Tillkomme ditt rike*, vol. 15, s. 105–119.

- Wikander, Ingeborg 1922a. "Nyheter från arbetet i Changsha". I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 13(1), s. 2–4.
- Wikander, Ingeborg 1922b. *Studier och bilder från det nya Kina*. Sveriges Kristliga Studentrörelse, Stockholm.
- Wikander, Ingeborg 1923a. *Fem år i Kina*. Sveriges Kristliga Studentrörelse, Stockholm.
- Wikander, Ingeborg 1923b. "Bland de fattigaste i Changsha". I: *Missionstidning*, vol. 48(10), s. 153–157.
- Wikander, Ingeborg 1924. "Från Changsha K.F.U.K.", I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 15(2), s. 13f.
- Wikander, Ingeborg 1925. "En julfest i Tiggarhuset", I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 16(4), s. 29–31.
- Wikander, Ingeborg 1927a. "Nyheter från Kina". I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 18(8), s. 70–72.
- Wikander, Ingeborg 1927b. "Nytt från Kina". I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 18(10), s. 85–88.
- Wikander, Ingeborg 1927c. "Ett nytt uppslag för kinavänner inom Sveriges K.F.U.K.". I: *Sveriges K.F.U.K.*, vol. 18(8), s. 67f.

SUMMARY

Changsha YWCA (Young Women's Christian Association) was founded in 1919. The Swedish secretary missionary Ingeborg Wikander had arrived in the city two years earlier, and immediately begun her work to raise interest in the Christian faith amongst the city's women. Several other foreign and Chinese colleagues soon accompanied her, and the work became tied to a particular place, the Tso family grounds. This article explores Changsha YWCA and the relationships that came into existence in the "Tso-palace" and in the Tso temple area into which they later moved. Three of the personal relationships are analysed in greater detail. By focusing on people and their strategies in encounters with others as well as the places in which these encounters took place, this article investigates relationships between people and place. It argues that by looking at such entanglements we arrive at a greater understand-

dīn 2/2015

ing of how everyday encounters influenced the development of Christian mission work.

KEYWORDS: YWCA, Protestant mission, China, place, encounters